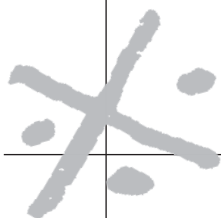

Capitolul 6

**Ruptura keynesiană
și evoluția gândirii
socialiste**

**Începutul secolului XX-cel
de-al doilea război mondial**

Este o perioadă plină de evenimente istorice majore :

- profunde transformări în structura economiilor capitaliste, care se manifestă printr-un amplu proces de concentrare și centralizare a capitalului.

- creștere impresionantă a economiilor capitaliste dezvoltate în cei douăzeci de ani ce preced primul război mondial, însoțită de o creștere sensibilă a nivelului de trai al salariaților din aceste țări.

- expansiune colonială susținută în Africa și Asia.

- criza din anii '30 – cea mai gravă și mai lungă criză din țările capitaliste, care generează un șomaj masiv și de durată, și care are drept consecință politică instaurarea în Germania a dictaturii naziste.

- izbucnirea a două războaie mondiale : primul pune capăt lungii perioade de înflorire de la începutul secolului, celălalt marchează sfârșitul crizei anilor '30.

- apariția, în urma Revoluției ruse, a unui nou stat, caracterizat de dorința de a construi o societate socialistă la scară mondială, dar care va degenera rapid și va îmbrăca forma dictaturii staliniste.

Fără îndoială, toate aceste evenimente au marcat profund evoluția gândirii economice. Ele au condiționat apariția economiei politice a lui Keynes și au influențat decisiv evoluția gândirii socialiste.

I. Ruptura keynesiană

Proiectul lui John Maynard Keynes (1883-1946) – înalt funcționar, profesor de economie politică și numit în câteva rânduri consilier al guvernului britanic – este acela de a susține capitalismul. Pentru atingerea acestui scop trebuie organizată intervenția statului în viața economică, urmărind atenuarea durabilă a crizelor și a șomajului. Iată de ce keynesianismul este deopotrivă o teorie și o politică. Ambele sînt expuse în două lucrări esențiale : *Un tratat despre monedă*, apărut în 1930, și *Teoria generală a folosirii mîinii de lucru, a dobînzii și a banilor*, publicată în 1936.

Teoria economică keynesiană

Aceasta se sprijină pe un principiu care are, în sine, o importanță deosebită.

Principiul keynesian : rolul motor al cererii globale. Keynes refuză teza după care oferta își creează propria cerere și susține, în schimb, ideea că nivelul producției și cel al ocupării forței de muncă depind de cererea efectivă, de debușeele anticipate de antreprenori. Într-o perioadă scurtă – cadru în care gîndește Keynes –, adică presupunînd ca dată cantitatea de forță de muncă și de echipamente, cererea efectivă joacă un rol motor.

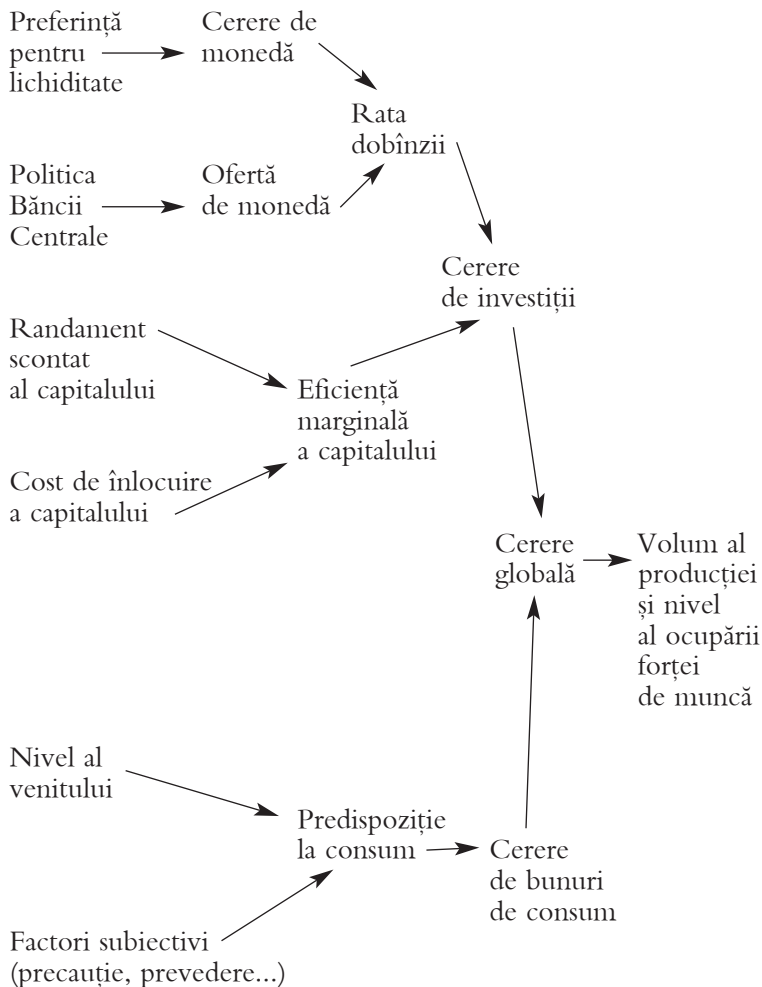
Keynes este aici de acord cu Malthus, care îi atribuia și el o valoare motrice cererii efective. Keynes preia totodată scrierile economistului suedez Knut Wicksell. Acesta, în lucrarea sa apărută în 1898, *Cauzele determinante ale dobînzii și ale prețurilor*, pune accentul pe rolul cererii globale în creșterea economică și, mai ales, pe una dintre componen-

Scurtă istorie a gândirii economice...

tele acesteia, investiția, dependentă la rîndul ei de o rată a profitului superioară ratei dobînzii.

Cum cererea globală are o importanță crucială, este necesar să-i precizăm componentele și determinanții.

Ruptura keynesiană și evoluția gândirii socialiste

Din acest punct de vedere, Keynes propune analize noi, care se găsesc esențialmente în opoziție cu teoria neoclasică. Teza lui poate fi schematizată prin raționamentele care urmează (ele se referă strict la cheltuielile interne ale agenților privați, fără nici o referire la stat).

Ce spune această schemă :

1. Volumul producției și nivelul de ocupare a forței de muncă depind de cererea globală, care se descompune în cerere de bunuri de consum și cerere de investiții.
2. Cererea de bunuri de consum este determinată de predispoziția la consum – un concept creat de Keynes. Ea se măsoară cu raportul dintre consum și venit (C/V), și depinde fundamental de nivelul venitului, la care se adaugă o serie de factori subiectivi. Trăsătura fundamentală a acestei relații este următoarea : atunci când venitul crește, consumul sporește și el, dar într-o mai mică măsură decât venitul în valoare absolută. Este ceea ce Keynes numește « legea psihologică fundamentală ».
3. Cererea de investiții depinde de existența unei distanțe pozitive între eficiența marginală a capitalului și rata dobânzii.

Eficiența marginală a capitalului este combinația între ceea ce Keynes numește « randamentul scontat al capitalului și costul înlocuirii capitalului ». Fără a cerceta în amănunt combinația, vom reține doar că acest concept de eficiență marginală a capitalului acoperă, în fond, conceptul de rată a profitului care ar fi de așteptat de pe urma utilizării unei unități suplimentare de capital – o anticipare profund marcată de incertitudine. În ceea ce privește rata dobânzii, Keynes propune analize foarte noi și foarte diferite de cele ale neoclasicilor. Noutatea vizează trei aspecte.

Scurtă istorie a gîndirii economice...

Primul aspect privește analiza cererii de monedă, determinată de ceea ce Keynes numește « preferința pentru lichiditate ». El se deosebește aici radical de economiștii clasici și neoclasici, pentru care moneda este cerută doar pentru a servi ca instrument în circulația mărfurilor. Fără îndoială, acest prim tip de cerere există, este determinat – spune Keynes – de motivele tranzacției și prevederii, și merge crescător în funcție de venit. Cererea variază în același sens cu venitul. Dar moneda poate fi cerută și pentru ea însăși, poate fi teaurizată în virtutea calității sale de a fi lichidă. Această cerere de monedă, care se supune motivației speculative, este o funcție descrescătoare a ratei dobînzii. Ea variază în sens invers ratei dobînzii. Atunci cînd rata crește, de pildă, agenții preferă să-și plaseze banii mai degrabă decît să-i păstreze ca lichiditate. Preferința pentru lichiditate scade. Keynes oferă deci o imagine a dobînzii foarte diferită de cea propusă de neoclasici. Pentru aceștia, așa cum am văzut, dobînda este definită ca preț al economisirii, ca recompensă acordată pentru renunțarea la consum. La Keynes, economisirea nu este o abținere voluntară recompensată prin dobîndă, ci un simplu reziduu. Comunitatea consumă mai întîi, și asta în funcție de venit, iar după ce a consumat, a lăsat un reziduu, care este economisirea. Apoi – continuă Keynes – această economisire poate fi plasată sau investită, ori păstrată ca lichiditate. Dobînda poate fi deci definită ca recompensă acordată pentru renunțarea la teaurizare.

Al doilea aspect nou din analiza keynesiană a dobînzii este aceea că autorul, spre deosebire de economiștii politici clasici, nu egalizează economisirea și investiția, ci oferta și cererea de monedă. Dobînda se formează pe piața monetară acolo unde ea egalizează o cerere de monedă – care, într-o perioadă scurtă, variază esențialmente în funcție de factorul speculativ, și este deci o funcție descrescătoare a

Ruptura keynesiană și evoluția gândirii socialiste

ratei dobânzii – și o ofertă de monedă determinată de Banca Centrală.

Al treilea și ultimul aspect novator al gândirii keynesiene privind rata dobânzii se observă în schema de la p. 108. Spre deosebire de teza neoclasică, moneda nu este neutră în raport cu stabilirea nivelurilor de producție și de ocupare a forței de muncă. Fenomenele monetare, oferta și cererea de monedă, acționează asupra ratei dobânzii, și deci asupra cererii de investiții, care ea însăși influențează volumul producției și nivelul de ocupare a forței de muncă. Nu există dihotomie între sectorul monetar și cel real.

Implicația principiului keynesian. Principiul keynesian indică, de fapt, că pot exista ceea ce Keynes numește echilibre de subocupare a forței de muncă, adică situații în care cererea globală și oferta globală sînt egale, dar la un nivel prea scăzut pentru a evita șomajul de durată. Mai exact, explică Keynes, există un nivel de producție care asigură echilibrul între oferta globală și cererea globală, dar nimic nu garantează că acest nivel îngăduie deplina ocupare a muncitorilor disponibili. Dacă la acest nivel de producție nu există deplina ocupare a forței de muncă, avem un echilibru de subocupare a forței de muncă. Această situație se datorează, după Keynes, insuficienței cererii globale, care știm deja că joacă un rol motor în stabilirea nivelului de ocupare a forței de muncă. Șomajul de durată este posibil atunci cînd cererea globală este insuficientă. Or, folosindu-și aparatul analitic, Keynes arată că, lăsată să funcționeze în voia ei, fără intervenția statului, economia capitalistă este condamnată la un echilibru de subocupare cronică a forței de muncă din pricina deficitului de cerere globală. Avem, așadar, o lipsă a cererii de bunuri de consum datorată inegalei repartiții a veniturilor, care antrenează o economisire puternică,

Scurtă istorie a gândirii economice...

la rîndul ei teaurizată în mare măsură. Avem și un deficit al cererii de investiții din cauza cererii insuficiente de bunuri de consum și a unei tendințe de scădere a eficienței marginale a capitalului, legată de dificultatea crescîndă de a găsi ocazii propice de investiție. De aici rezultă un anumit tip de recomandări în materie de politică economică.

Politica economică keynesiană

Keynes dorește să mențină capitalismul. Or, dacă acesta acționează liber, generează o subocupare cronică a forței de muncă, situație primejdioasă chiar pentru propria-i supraviețuire. Statul are deci obligația de a interveni pentru a face să urce cererea globală, fie că e vorba de cererea de bunuri de consum sau de cererea de bunuri de investiție. Intervenția sa, departe de a fi o amenințare pentru sistem, îl va salva.

Mai exact, statul trebuie să intervină în trei moduri :

1. Pentru a combate șomajul, statul nu trebuie în nici un caz să ducă o politică de scădere a salariilor, așa cum preconizaseră economiștii neoclasici – aceasta ar scădea și mai mult cererea globală și s-ar dovedi un factor agravant. După Keynes, statul ar trebui să elaboreze o politică de redistribuire a veniturilor, menită să sporească nevoia de bunuri de consum în favoarea claselor celor mai sărace, care au o mai mare înclinație spre consum. În acest scop, Keynes preconizează o politică fiscală redistributivă și dezvoltarea sistemelor de securitate socială.
2. Statul trebuie să adopte o politică de expansiune monetară. Ea va avea ca efect o scădere a ratei dobînzii, care este una dintre cele două variabile determinante ale investiției private. Totuși, această politică

Ruptura keynesiană și evoluția gândirii socialiste

are și limite, precizează Keynes. Într-adevăr, de la un anumit prag, ce corespunde unei rate a dobânzii de 2 %, rata este atât de slabă încât, în lumina experiențelor cunoscute, agenții estimează că ea nu mai poate scădea. În aceste condiții, ei fac tot posibilul să păstreze maximum de resurse în monedă, căci, pe de-o parte, nu renunță astfel decât la o rată slabă, iar pe de altă parte, își rezervă dreptul de a cumpăra din nou titluri atunci când ratele vor crește. Prin urmare, de la acest prag, oricare ar fi volumul monetar injectat în economie, rata dobânzii nu mai scade. Întreaga monedă adițională dispare, spune Keynes, într-o capcană monetară : ea este absorbită integral prin constituirea rezervelor de valori monetare. Există deci o limită a utilizării politicii monetare pentru a stimula investiția privată, mai ales că eficiența marginală a capitalului manifestă în același timp tendința de a scădea.

3. Statul trebuie deci să aplice o politică de investiții publice, mai ales o politică de lucrări publice. Investiția publică trebuie să fie considerată piesa strategică esențială a oricărei politici vizînd forța de muncă. Ea nu trebuie percepută ca un mijloc temporar de luptă împotriva șomajului, ci ca un element permanent al politicii economice. Doar ea poate rezolva permanent decalajul dintre investiția globală necesară ocupării depline a forței de muncă și investiția privată. Rolul investiției publice este cu atât mai important, cu cât aceasta declanșează mecanismul multiplicatorului descris deja în 1931 de economistul englez R.F. Kahn. Mecanismul funcționează astfel : primii angajați, ca urmare a unei cheltuieli investiționale – de pildă, în lucrări publice –, își cheltuiesc o parte din venituri cumpărînd bunuri de consum, fapt ce generează o creștere

Scurtă istorie a gândirii economice...

a producției acestor bunuri, și deci noi angajări, de unde și venituri noi, iar procesul continuă. Cu alte cuvinte, în urma unei cheltuieli inițiale de investiție, creșterea finală a ocupării forței de muncă va fi un multiplu al augumentării inițiale.

Politica keynesiană a cunoscut un mare succes în țările capitaliste dezvoltate în perioada de creștere puternică și de șomaj slab de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și pînă la începutul anilor '70. Economia capitalistă, ca să funcționeze bine, are nevoie, se știe, de existența concomitentă a ratei profitului și a debușeelor numeroase. Or, în toată această perioadă, creșterea majoră a productivității muncii și a capitalului a permis ratelor profitului să se mențină la un nivel ridicat. Trebuia și ca debușeele să aibă o orientare favorabilă, iar politica keynesiană de stimulare a cererii private și publice a fost tocmai factorul care avea să le asigure creșterea și amploarea. Începutul anilor '70 inaugurează o nouă epocă, marcată de scăderea ratelor profitului. Politicile keynesiene de stimulare a cererii sînt reanalizate atunci și adesea înlocuite cu politici de austeritate. În paralel, unele aspecte ale teoriei neoclasice revin în actualitate, mai ales ideea că a lăsa libere forțele pieței, fără a se opune scăderii salariilor, este cel mai bun mijloc de a evita un șomaj de durată. Mulți economiști credeau că această idee dispăruse definitiv în urma crizei din anii '30 și a criticii formulate de Keynes.

II. Dezvoltarea gândirii socialiste

Circumstanțele economice și politice ale perioadei cuprinse între începutul secolului XX și cel de-al doilea război mondial au inspirat o dezvoltare majoră a ideilor economice în sînul mișcării socialiste.